



## Sosyal Kimlik Kuramı Bağlamında Bireylerin Kimlik Tanımlamaları: Kocaeli Kafkas Kültür Derneği Örnekleme\*

### Identity Definitions of Individuals in the Context of Social Identity Theory: Kocaeli Caucasus Cultural Association Sample

Elvan AYDEMİR DADAK\*\*, Nilüfer ÖZCAN DEMİR\*\*\*

#### Öz

Bu çalışma, son yıllarda artan kimlik ve etnisite tartışmalarına, yüzyıldan fazla zaman önce Türkiye topraklarına gelen Çerkes kimliği ışığında bir değerlendirme sunmak amacıyla hayata geçirilmiştir. Çerkesler 1800'lü yıllardan bu yana Türkiye'de varlık gösteren etnik guruplardan birini meydana getirmektedirler. Literatürdeki çeşitli kaynaklarda Çerkeslere, "Türkiye'deki mevcut kültüre en fazla uyum sağlayabilmiş etnik grup" olarak yer verilmiştir. Bu veri Çerkeslerin sosyal kimlik anlayışlarını ve kimlik tanımlamalarındaki dönüşümü inceleme gerekliliğini doğurmuş, bu çalışmada da bu inceleme, Sosyal Kimlik Kuramı bağlamında gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın alan araştırması kısmında, etkin şekilde Kocaeli Kafkas Kültür Derneği'nde varlık gösteren bireylerin, kimlik ve aidiyet tanımlamaları sorgulanarak, Sosyal Kimlik Kuramı bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın neticesinde; bir kültürü ayakta tutan ve devamını sağlayan dil gibi en temel unsurlardan birini günümüze sağlıklı bir biçimde taşıyamamış olmasına rağmen, hâlâ etkili şekilde ayakta duran ve diğer kültür unsurlarını ve pratiklerini sürekli kılmayı başarmış olan Çerkes toplumunun, bu başarıyı nasıl elde ettiğine dair verilere ulaşılmış ve bu veriler sosyal kimlik kuramı bağlamında değerlendirilmiştir.

**Anahtar sözcükler:** Kimlik, etnik kimlik, aidiyet, sosyal kimlik kuramı, Çerkesler.

#### Abstract

This study intends to contribute to the growing literature on identity and ethnicity with a focus on Circassian identity that dates back to more than one hundred years in Turkey. Circassian identity is one of the major ethnic groups in Turkey that has existed since the 1800s. Circassians are frequently referred to as "the ethnic group that has perfectly adopted to current cultural norms in Turkey." This study draws from social identity theory to examine the construction and transformation of Circassian identity and it presents the field study and findings derived from the interviews with the members of Kocaeli Caucasian Culture Association. Individuals' identity and belonging definitions are also examined through the social identity theory in this part. The study presents the factors behind Circassian's success in preservation of different cultural practices in years although they lack the knowledge of Circassian language as a strong binding cultural component. Findings are discussed through the social identity theory.

**Keywords:** Identity, ethnic identity, belonging, social identity theory, Circassians.

\*Bu çalışma Elvan Aydemir Dadak'ın Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümündeki Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir

\*\*Sosyolog, e-posta: aydemirelvan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6898-9079

\*\*\*Doç.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, e-posta: nilufer.ozcandemir@deu.edu.tr, ORCID:0000-0002-0626-6251

## Giriş

Çalışmada, Turner ve Tajfel'in ortaya koyduğu Sosyal Kimlik Kuramı çerçevesinde, bir grubun aktif üyesi haline gelen bireylerin, kişisel kimliklerinde ve benlik aidiyetlerinde ne gibi değişimlerin meydana geldiğinin anlaşılması hedeflenmektedir. Kuramın öngördüğü biçimde, sosyal kimlik oluşumunu belirleyen etmenlerin ortaya konulması ve grup aidiyetiyle birlikte bireyin sosyal kimliğinde ve sosyal hayatında ne gibi değişimler olduğunun analizi çalışmanın temel amacıdır.

Sosyal kimlik, çalışmanın temel aldığı kuramın yaratıcısı Tajfel'e göre "bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ilişkin bilgisinden ve bu üyeliğe yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır (Tajfel, 1982, s. 2). Sosyal kimlik ele alındığında beraberinde "mensubiyet" ve "aidiyet" kavramlarını da anlama gerekliliği getirmektedir. Sosyal kimliğin inşa süreci bu iki kavramın varlığına dayanarak kendisini gerçekleştirir.

Sosyal kimlik sürecinin mensubiyet ve aidiyet ikilisi doğrultusunda ele alınması neticesinde, bireysel kimliğin artık toplumsal bir hal aldığı görülmekte ve kolektif kimlik çerçevesinde ele alınması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda etnik kimlik de bunun bir versiyonudur (Bilgin, 1995, s. 60).

Türkiye, göç süreçleri bakımından ele alındığında, hem sosyal hem de tarihsel anlamda çok zengin bir arka plana sahiptir. Çerkesler de bu zengin sürecin göz ardı edilemeyecek nitelikteki toplulukları arasındadır. 15. yüzyıldan itibaren Rusya ile girdiği mücadeleler neticesinde, artık 1800'lü yılların sonlarında soykırım ve tehcire maruz kalan Çerkesler, yeni yuvaları olarak birçok farklı ülke topraklarına yerleşmek zorunda kalmıştır. Dönemin Osmanlı Devleti de bu ülkeler arasında başta gelmektedir.

Çerkeslik bir etnik kimlik olarak karşımıza çıkmakla birlikte, geleneksel yerleşim birimlerinin çözülmesi, akrabalık bağlarının zayıflaması, nesilden nesile kültürel aktarımların azalması, sosyo-ekonomik dağılımların değişmesi ve mevcut diğer kimlikler ile etkileşimlerin artması gibi sebeplerle, bireylerdeki kimlik inşa sürecindeki işlevselliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu noktada artık bireyde doğuştan verili olarak bulunan etnik kimlik, bireylerin gönüllü şekilde, çeşitli çabalar sarf ederek içinde bulunmayı tercih ettiği sosyal gruplar aracılığıyla varlığını sürdüren sosyal kimlikler haline dönüşmüşlerdir. Etnik kimliklerin modernleşme çağında yaşadıkları bu süreç, eğer çeşitli müdahaleler olmazsa, o etnik kimliklerin yok oluş sürecine girmesiyle sonuçlanır. Bu müdahaleler çoğu zaman topluluk, dernek, vakıf gibi birlikteliği sağlayıcı organizmalar aracılığıyla yapılır ve kimlik ayakta durmaya devam eder. Çerkes kimliği için de bu oluşumlar Kafkas Kültür Dernekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çerkesler, sosyal kimliğin inşa sürecinde ve aktarılışında kullanılan enstrümanlar ile yöntemlerinin diğer etnik gruplardan farklı bir sosyal yapıya sahip olduklarının düşünülmesi sebebiyle bu çalışmanın uygulama evreni olarak seçilmişlerdir. Çalışmada Çerkeslerin kendilerini nasıl tanımladıkları, nasıl bir kimlik tanımlaması ve kimlik formu kullandıkları ve bu formların oluşmasında derneğin rolü irdelenmiştir.

Kimlik, bireysel düzeyde, benlik kavramını ifade etmekle birlikte, farklı araştırmacılar tarafından farklı yönlerde kavramsallaştırılmıştır. Kimlik tarihsel bir birikim ve nitelik ile varlık göstermektedir.

Kimlik, yalnızca Türkiye'de değil, aynı zamanda dünyada da tarihsel olarak çok eskilere dayanan bir kavram değildir. 1940'lardan sonra önce psikoloji ve sosyal psikolojinin kapsamında ele alınan kimlik kavramı, 1980'lerden itibaren ise kimlik oluşumunda bireyin kendisinden çok toplumun etkili olduğunun fark edilmesiyle birlikte, çoğunlukla sosyoloji, sosyal antropoloji ve siyaset bilimi kapsamında incelenmeye başlanmıştır (Süner, 2006, s. 12). 1980'li yıllarda toplumsal hareketliliğin hız kazanmasıyla, kente doğru göçlerin de yaygınlaşması, beraberinde kimlik tartışmalarının Türkiye özelinde de tartışılması sonuçlarını doğurmuştur. Özellikle tüketim kültürünün bir endüstri halini alması ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte bireyin yalnızlaşması sorunları kimlik tartışmalarını alevlendirmiştir (Yıldız ve Ak, 2002, s. 28).

Lewellen ise kimlik tanımını algılar üzerinden yapmış ve üç farklı kavramın göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir. Bunlardan birincisi bireyin kendisini nasıl algıladığı, ikincisi bireyin toplum tarafından nasıl algılandığı, üçüncüsü de bireyin sosyal bilimci tarafından nasıl algılandığıdır. Lewellen'e göre bunlar arasındaki en karmaşık olanı, kişinin kendisini nasıl algıladığı ile ilgili olandır. Çünkü bireyin içinde bulunduğu konum ve duruma göre kendisini nasıl tanımladığı değişebilmektedir. Birey bir an eş iken sonrasında kardeş olabilirken, bir an bir öğretmen iken başka bir anda öğrenci olabilir. Dolayısıyla bu kimlikler bazen örtüşürken bazen de birbirleriyle örtüşmeyebilmektedir (Lewellen, 2002, s. 92).

Etnik kimlik kavramı, doğumlarından itibaren, soyları gereği, ortak bir tarihi miras, ortak dil, örf, adet ve uygulamalar çerçevesinde bir araya gelen bireylerin, verili biçimde edindikleri kimliğe dair kavram şeklinde açıklanabilir. Bireylerin dil, kültür, ortak bir ata gibi kavramların yanı sıra bayramlar, kutlamalar, örf ve adetler gibi kavramlar aracılığıyla da diğer kimliklerden ayrışarak bir gruba ya da topluma ait olma hissine de etnik kimlik denilebilir (Yanmış ve Kahraman, 2013, s. 122).

Assman, etnik kimliği de kolektif kimliğin bir biçimi olarak ele almaktadır. Ona göre, kimlik sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkmakla birlikte, her bireyin ait olduğu gruptaki sosyal etkileşimlere ve karşılıklı algılara göre bireyin kimliği oluşmaktadır. Dolayısıyla bu sosyal ilişkiler ve bağlar sonucunda “biz” kimliği ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında etnik kimlik de kolektif kimliğin bir biçimidir ( Assman, 2001, s.131).

Barth’a göre etnik gruplar kendilerini kimlik düzeyinde tanımlamaktadırlar. Kimliklerini inşa ederken dayandıkları temelleri ortak geçmişleri meydana getirmektedir (Barth, 2001, s. 17). Göka, etnik kimliği, kişilerin ait olma ihtiyaçları aracılığıyla edindikleri ve kalıtsal olarak sürekliliği sağlanan, topluluğun oluşumunda temel olan dil, gelenek ve ritüelleri eksen alan toplumsal organizasyon şeklinde tanımlamaktadır (Göka, 2006, s. 233).Etnik kimliğin tanımlanması aşamasında ana vurgu, kişinin kendisini etnik grubunun bir üyesi olarak görmesi üzerinedir. Burada asıl belirleyici olan etnik kökenden ziyade, etnik bilinçtir.

Çalışmamız bağlamında ele aldığımız etnik grup kavramı ise, sosyoloji sözlüğünde, bütünden sosyal mesafe bakımından uzak, ırkî, daha ziyade kültürel olarak meydana gelmiş bir grup olarak tanımlanmaktadır. Bir etnik grubun oluşabilmesi için ana kültür akımından dinde, dilde, edebiyatta, mimaride, sanat gibi sosyal hayatın her noktasında bir farklılık olması gerekmektedir (Jary&Jary, 2005, ss.202-203).

Diğer bir taraftan etnik gruplar ile uluslar arasında farklar bulunmaktadır. Renan’a göre ( 2016: 19) ulus, hissiyata dair gerçekleşen oldukça ruhani bir ilkedir. İki önemli unsurdan oluşur. Bunlardan biri geçmiş diğeri de şimdidir. Geçmiş ile kastedilen, ortak ve zengin bir anılar bütünlüğüdür; diğer unsur olan şimdi ise, şimdiki zamanda birlikte karar alma, ortak yaşam arzusu, geçmişten alınan mirasın bölünmeden devam ettirmeye ve geliştirmeye devam etme iradesidir. Bu bağlamda kapitalizm uluslaşma sürecinin ekonomik temelini oluştururken, bu sürecin siyasal ve sosyal hedefinin anti-feodal yapı olduğu görülmektedir. Bir ulusun belirleyici özellikleri arasında ise, dil birliği, kültür birliği, toprak birliği ve ekonomik hayat birlikteliği bulunmaktadır. Etnik gruplar ise ulusların sahip oldukları, bu ortak kamu kültürü, ekonomik birliktelik ve iş bölümüne ve herkes için geçerli yasal kodlara sahip değildirlir. Etnik grupların bir ülke ile bağlantısı tarihsel ve sembolik olabilirken, ulus bağlarında bu siyasi nitelik taşımaktadır (Wallerstein ve Balibar, 1995, s. 92).

Çalışmanın asıl odak noktasını oluşturan sosyal kimlik kuramı, kişilerin kendilerini ve kendi gruplarını başkalarından ayrı görerek, kendilerine olumlu bir kendilik imgesi edinmek istediği görüşünden yola çıkılarak ve bu aşamada grubun önemini ve rolünü vurgulayan Tajfel ve Turner tarafından ortaya konulmuş, sonrasında da arkadaşlarının katkılarıyla geliştirilmiştir (Tajfel, 1981, Turner ve Giles, 1984). Kuram, grup üyeliğini kurumsal ve biçimsel bir kavram olarak ele almak yerine, birlikteliği, bizliği, ait olmayı içeren psikolojik bir kavram olarak ele alarak, grup üyeliğinin algısal ve bilişsel durumları üzerinde durmaktadır (Demirtaş, 2003, s. 123).

Sosyal Kimlik Kuramının varsayımlarına baktığımızda karşımıza şu maddeler çıkmaktadır.

Bireyler, kendilerini üyesi oldukları sosyal grubu dikkate alarak tanımlamakta ve değerlendirmektedirler. Bu değerlendirme sonucunda da kendilerini sınıflandırır ve bu sınıflandırma sonunda da kendilerini koydukları, yerleştirdikleri grupla özdeşleşirler. Bu özdeşleşme sonunda sosyal kimlikleri oluşur (Turner, 1987, s. 30).

Birey kendi grubu ile diğer grupların arasında karşılaştırma eğilimi göstermektedir. Sosyal çevredeki diğer gruplar, bireye, kendi grubunun konumunu değerlendirmesi için bir temel oluşturur. Üyesi olunan grubun konumu, benzeri diğer gruplarla yapılan sosyal karşılaştırma(iç grup/dış-grup karşılaştırması) sonucu belirlenir. Bu kıyaslama, belirli davranışlara ve niteliklere yüklenen değerlerle ilişkilidir (güçlülük, ten rengi, beceriler vb.).

İnsanlar, olumlu bir sosyal kimlik edinmek ve benlik saygılarını yükseltmek için bu sosyal karşılaştırmayı gerçekleştirirken, kendi gruplarını kayırarak algılama ve diğer grubu da küçümseme yönünde bir yanlılık gösterirler. Bu sürece iç grup kayırmacılığı adı verilir. Bu durum, en küçük grup paradigması araştırmaları sonucunda elde edilen bulgularla ortaya konmuştur (Doosje ve Ellemers, 1997, s. 70).

Bireyin sosyal kimliğinin, olumlu olup olmaması üyesi olduğu grubun yapısına bağlıdır. Yukarıda sözünü ettiğimiz süreçler, grubun toplumsal konumu çok iyi olmasa da, çoğunlukla sosyal kimliğin olumlu olmasını sağlar. Ancak, kimi zaman grubun konumu, diğer gruplarla karşılaştırıldığında, görmezden gelinemeyecek kadar düşüktür. Bu durum, sosyal kimliğin olumsuz olmasına yol açar. Bu doyumsuzluktan kurtulup olumlu bir sosyal kimlik oluşturmak için de çeşitli stratejiler geliştirilir (Turner, 1987, s. 260).

Çalışmada, Sosyal Kimlik Kuramı çerçevesinde değerlendirilmekte olduğundan, bir grubun aktif üyesi haline gelen bireylerin, bireysel/kişisel kimliklerinde ve benlik aidiyetlerinde meydana gelen değişimlerin anlaşılması önem arz etmektedir. Türkiye’de etnik köken, kültürel unsurlar ve dil temelli birbirinden farklılık gösteren birçok Çerkes grubu bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın temelini oluşturan sosyal kimlik teorisinin varsayımlarından biri olan grup kayırmacılığı incelenirken, katılımcıların bir diğer Çerkes grubunu da ayırttığı üzerine elde edilen veriler de çalışmanın özgünlüğü açısından önemlidir.

## Yöntem

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada nitel verilerin toplanması için gözlem ve görüşme tekniklerinden yararlanılmış, veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Çalışma kapsamında Kocaeli Kafkas Kültür Derneği üyesi 40 katılımcı ile görüşülmüştür. Görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiş, ses kayıt cihazının kullanılmasının mümkün olmadığı durumlarda ise not alma tekniğine başvurulmuştur.

Nitel araştırma, tümevarımcı bir yaklaşımla, olayları ve olguları doğal ortamları içinde betimlemektedir. Katılımcıların bakış açılarını anlamayı ve çalışmaya bunu yansıtmayı hedeflemektedir. Nitel araştırma yönteminin temelini atmış olan Glaser ve Strauss (1967), kuramın araştırma süresinde elde edilmiş olan verilere dayalı olarak keşfedilmesini önermişlerdir (Balcı, 2005, s.102).

Nitel veri analizi, merkezine insanı yerleştiren ve temelde onun kendisini ve çevresini nasıl algıladığıyla ilgilenen bir tekniktir. Amacı, incelenen sosyal gerçekliğin içerisindeki bilgiye ulaşmaktır (Özdemir, 2010, s. 339).

Araştırmanın evrenini Türkiye’deki Kafkas Derneklerine üyelikleri bulunan Çerkes bireyler meydana getirmektedir. Örneklemi ise Kocaeli Kafkas Kültür Derneği üyelerinden, derneğin faaliyetlerine aktif olarak katılım sağlayan kartopu örnekleme ile belirlenecek 20 - 65 yaş arasındaki Çerkesler oluşturmaktadır. Bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu çerçevede araştırmanın çalışma grubu kartopu ve uç örnekleme tekniğine göre seçilmiştir. Araştırmanın temel sorunlarına ilişkin en geniş ve zengin bilgi kaynağı olduğu düşünülen bireylerin (örneklem) belirlenmesi gerektiğinden, öncelikle uç örnekleme ile dernek üyelerinin isimleri alınmış ardından araştırma problemi çerçevesinde en ilgili olanlara ulaşılması için ilk görüşmeciden sonra; “dernek üyesi olanlardan kimlerle görüşelim” şeklinde bir soru sorulmuş ve öneri alınmıştır. Görüşmeler devam ettikçe elde edilen isimler tıpkı bir kartopu gibi genişleyerek devam etmiştir.

Araştırma için Çerkeslerin seçilmiş olmasının nedeni, son yıllarda Türkiye’de daha çok tartışılmaya başlanan etnik kimlikler ve gruplardan yola çıkarak, akrabalık sistemi ve sosyal kimliğin inşa süreci bakımından birlikte yaşadıkları diğer etnik gruplardan farklı bir sosyal yapıya sahip olduklarının düşünülmesidir.

Bununla birlikte bugün Kafkasya dışında yaşayan Çerkeslerin sayısı, Kafkasya’da kalanlardan çok daha fazladır. Günümüzde Çerkes nüfusunun yaklaşık %90’ı anavatanlarının dışında yaşamaktadır (Bağ, 1999, s. 11). Çalışmamızda örneklem olarak Çerkeslerin seçilmesindeki en önemli sebeplerden biri de budur. Bununla birlikte Türkiye’deki Çerkeslerin sayısı hakkında farklı kaynaklarda farklı rakamlar belirtile de 300 bin civarında (Türkiye nüfusunun %0,41’i) Çerkes’in varlığından söz edilmektedir (Önder, 2007, s.18).

Kocaeli Çerkes Derneği'nin örneklem olarak seçilmesinin sebebi ise; Türkiye genelinde etkin olan Kafkas dernekleri arasında ön sırada yer almaları ve üye sayısı itibariyle hedeflenen verilere erişilebileceğinin düşünülmesidir.

### ***Araştırmanın Problem Cümleleri***

1. Sosyal kimliğin ve aidiyetin kimlik tanımındaki rolü nedir?
2. Sosyal kimliğin inşasında ötekinin yeri nedir?
3. Sosyal kimlik yoluyla iç grup kayırmacılığı mümkün müdür?
4. Sosyal çevrenin belirlenmesinde sosyal kimliğin ve derneklerin rolü nedir?

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

<b>Katılımcı</b>	<b>Cinsiyeti</b>	<b>Yaşı</b>	<b>Medeni Durum</b>	<b>Eğitim Durumu</b>	<b>İş Durumu</b>	<b>Yaşadığı Yer</b>
Katılımcı 1	Kadın	37	Evli	Lise	Çalışmıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 2	Kadın	42	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 3	Kadın	37	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 4	Erkek	40	Evli	Üniversite	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 5	Kadın	21	Bekâr	Üniversite	Öğrenci	Şehir Merkezi
Katılımcı 6	Kadın	26	Bekâr	Üniversite	Öğrenci	Şehir merkezi
Katılımcı 7	Kadın	33	Evli	Yüksekokul	Çalışıyor	Şehir merkezi
Katılımcı 8	Erkek	48	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir merkezi
Katılımcı 9	Erkek	47	Evli	Ortaokul	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 10	Erkek	57	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir merkezi
Katılımcı 11	Kadın	52	Evli	İlkokul	Çalışmıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 12	Erkek	44	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 13	Erkek	52	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 14	Erkek	33	Evli	Yüksekokul	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 15	Erkek	38	Evli	Üniversite	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 16	Erkek	39	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 17	Erkek	59	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	Köy
Katılımcı 18	Erkek	43	Evli	Lise	İşsiz	Şehir Merkezi
Katılımcı 19	Kadın	56	Evli	Lise	Çalışmıyor	Kasaba
Katılımcı 20	Kadın	48	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	Kasaba
Katılımcı 21	Erkek	45	Evli	Üniversite	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 22	Kadın	46	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	Köy
Katılımcı 23	Kadın	53	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	Köy
Katılımcı 24	Erkek	41	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 25	Erkek	38	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 26	Erkek	53	Evli	Ortaokul	Çalışıyor	Köy
Katılımcı 27	Erkek	35	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 28	Erkek	21	Bekâr	Üniversite	Öğrenci	Şehir Merkezi
Katılımcı 29	Erkek	45	Evli	Yüksekokul	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 30	Erkek	36	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 31	Kadın	31	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri (devamla)

Katılımcı	Cinsiyeti	Yaşı	Medeni Durum	Eğitim Durumu	İş Durumu	Yaşadığı Yer
Katılımcı 32	Erkek	63	Bekâr	İlkokul	Çalışıyor	Köy
Katılımcı 33	Kadın	42	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 34	Kadın	64	Bekâr	İlkokul	Çalışmıyor	Köy
Katılımcı 35	Kadın	50	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 36	Erkek	23	Bekâr	Üniversite	Öğrenci	Şehir Merkezi
Katılımcı 37	Erkek	50	Evli	Lise	Çalışıyor	Şehir Merkezi
Katılımcı 38	Kadın	27	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	Köy
Katılımcı 39	Kadın	21	Bekâr	Üniversite	Öğrenci	Şehir Merkezi
Katılımcı 40	Kadın	22	Bekâr	Üniversite	Öğrenci	Şehir Merkezi

Araştırmanın katılımcılarını 20-65 yaş arasındaki 40 kişi meydana getirmektedir. Katılımcıların 18'ini (%45) kadınlar, 22'sini (%55) erkekler oluşturmaktadır.

Katılımcıların diğer özellikleri ise şu şekildedir: Katılımcıların 32'si (%80) evli, 8'i (%20) bekâr bireylerden meydana gelmektedir. 3'ü (%7,5) ilkokul, 8'i (%20) ortaokul, 17'si (%42,5) lise ve 12'si (%30) de yüksekokul ya da üniversite mezunu olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların 7'si (%17,5) köyde, 2'si (%5) kasabada, 31'i (%77,5) ise şehir merkezinde yaşadığını belirtmiştir.

Araştırma süresince katılımcılar ile yapılan görüşmeler Kocaeli Kafkas Derneği Kültür Evi'nde, dans kursları eğitiminin verildiği Gazi Lisesi spor salonunda ve Kitap Pastası Kafe'de gerçekleştirilmiştir (Dadak, 2018, s.10).

Tablo 2. Kategori ve Temalar

Kategoriler	Temalar
Aidiyetler	Kazanılmış Kimlikler Verili Kimlikler Ötekinin yeri
Sosyal Kimliğin ve Derneklerin Rolü	İç grup kayırmacılığı Bağın devamlılığı Sosyal çevre kazanımı Benzerlik Duygusal tatmin Gelenek ve rutinelere yönelik eğitim

Tablo 2'de sunulan kategoriler ve onlarla ilişkili olarak verilen temalar, aşağıda serimlenen bulgular dâhilinde teker teker başlıklar halinde değerlendirilmiştir.

## Bulgular

### *Sosyal Kimliğin ve Aidiyetin Kimlik Tanımındaki Rolü*

Yurdusev'e göre (1997, s. 27) sosyal ve kültürel kimlikler "kazanılmış kimlikler" ve "verili kimlikler" olmak üzere iki farklı kategoride irdelenebilir. Verili kimlikler karşımıza aile, toplum, dâhil olunan etnik grup, millet, ulus gibi kavramları ifade ederken, kazanılmış kimlikler ise öğretmen kimliği, anne kimliği, eş kimliği gibi bireyin özgür idaresiyle seçtiği kimliklerdir.

Araştırmamıza konu olan Çerkes etnik kimliği bir verili kimliktir. Bireylerin dâhil olmak ya da dâhil olmamak gibi bir seçim şansız olmadan, doğuştan kazandığı ve kendisini tüm yönleriyle içerisinde bulduğu bir kimliktir. Sosyal kimlik kuramına göre bireyler, kendilerini ait hissettikleri sosyal gruba göre tanımlamakta ve değerlendirmektedirler. Bu varsayımın doğruluğunu sorgulayabilmek amacıyla araştırma kapsamında katılımcıların kendilerini nasıl tanımladıkları ve kimliklerini ne şekilde ifade ettikleri sorulmuştur. Bu soru üzerinden ulaşılan veriler ile verili kimlik olarak edinilen Çerkes kimliğinin, kimlik tanımını üzerindeki etkisi okunmaya çalışılmıştır.

Görüşmelerde katılımcılara kendilerini nasıl tanımladıklarının sorulması üzerine alınan yanıtların hepsinde Çerkes kimliğine yer verilmiştir. Katılımcıların bazıları soruya cevaben şu ifadeleri kullanmışlardır:

*Öğrenciyim. Çerkesim...(Katılımcı 5, kadın, yaş 21).*

*Sakarya'lıyım. 52 yaşındayım. 2 oğlum 2 torunum var. Çerkes'im...(Katılımcı 13, erkek, yaş 52).*

Kendisini tanımlamasını rica ettiğimiz katılımcı 21, etnik kimliğine ilişkin “vasıf” kelimesini kullanmıştır. Bu kelimenin kullanılış şekline bakıldığında, verili şekilde edinilen bir etnik kimliğin, birey tarafından olumlandığı görülebilmektedir.

*45 yaşındayım. Makine mühendisiyim. Adana da liseyi bitirdim. Çerkesliği çok seviyordum. Çerkeslik vasfımı. Ailem de Çerkes...(Katılımcı 21, erkek, yaş 45).*

Katılımcı 21'in verdiği bu yanıtta baktığımızda, sosyal kimliğini tanımlarken faydalandığı ifadelerden, sosyal kimliğini olumladığı görülmektedir. Sosyal Kimlik Kuramının varsayımlarında yer verdiği üzere, bireyler sosyal kimliklerini edinirken diğer kimlikler ile karşılaştırma ve kıyaslama yapmaktadırlar (İç grup kayırmacılığı). Bu kıyaslama sonucunda olumlu bir kimlik edinimi sağlamak hedeflenmektedir.

*Çerkes olmak bir tarz, bir hayat farklılığıdır. Bunu anlamak için Çerkes olmak lazım...(Katılımcı 25, erkek, yaş 38).*

*Çerkes olmak bazı şeylerin günahıtan önce ayıp –haynape- olarak sayılması ve o sebeple yapmaktan kaçınılması demek. Alkol tüketimi yaygındır örneğin Çerkeslerde...(Katılımcı 38, kadın, yaş 27).*

Görüşme sürecinde katılımcılara kendilerini hangi özelliklerine göre Çerkes olarak ifade ettikleri ve Çerkeslerin karakteristik özelliklerini sorduğumuzda üzerinde durulan en önemli kavram “saygı” olmuştur. Çerkesler sosyal ilişkilerini kurarken karşılıklı gösterilen saygıya çok önem vermektedirler. Etnik kimliklerinin en karakteristik özelliğini saygıdan sonra “birliktelik” olarak ifade etmek mümkündür.

*Çerkes olmak saygılı olmayı getiriyor beraberinde... Çünkü bizim kültürümüzde tavır davranış çok önemli...(Katılımcı 22, kadın, yaş 46).*

*Biz birbirimize bağlıyız. Bir şeye ihtiyacımız olduğunda hemen haberleşir, el ele verir, ihtiyacı karşılamaya çalışırız...(Katılımcı 10, erkek, yaş 57).*

Katılımcıların yorumlarından görüleceği gibi, kimlik tanımları kendilerini ait hissettikleri sosyal grup ve sosyal kimlik ile iç içe geçmiştir. Kendilerini tanımlarken mutlaka Çerkes oldukları bilgisine ifadelerinde yer vermişlerdir. Çerkeslik ve Çerkes olmak tarif edilirken de kendi hayat pratikleri ve davranış kalıplarından örnekler sunmuşlardır. Ayrıca bu tarifleri yaparken ifadelerinde “öteki” nin varlığı ortaya çıkmıştır. Sosyal kimliğin ötekinin varlığı ile kendisini oluşturma ve varlığını devam ettirme yetisi, verilen yanıtlarda da gözlemlenmiştir.

### ***Sosyal Kimliğin İnşasında Ötekinin Yeri***

Bireyin içerisine doğduğu sosyal ilişki ağları ve maruz kaldığı kültür öğeleri, kimliğinin gelişmesindeki en önemli unsurlardandır. Birey edindiği bu materyalleri kimlik inşasının yapı taşları olarak kullanacaktır. Bu materyalleri seçme şansı olmadan, bir ön kabul ile edinmektedir.

Phinney ve Rotheram'a göre birey 10 yaşına kadar etnik kimliğini edinmekte ve davranış tutumlarında bir kristalleşme meydana gelmektedir. Bu kristalleşme sürecinde çocuk önce fiziksel farklılıklara karşı, sonrasında sosyal farklılıklara karşı farkındalık geliştirmekte ve bu farkındalıkları da davranışlarına yansımaktadır (Phinney ve Rotheram, 1987, s. 14-15).

Araştırma kapsamında, katılımcıların sosyal kimliklerinin inşa süreci anlaşılmasına çalışılmıştır. Katılımcılarımıza sosyal kimliklerine ilişkin farkındalığa ne zaman eriştikleri ve kendilerini bu sosyal kimlik ile ne zamandan itibaren ifade etmeye başladıkları sorulduğunda alınan yanıtların hemen hepsinde, “öteki”nin fark edilmesi sürecine değinildiği gözlemlenmiştir. Katılımcıların bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

*Çerkes kimliğimi herhalde Çerkes olmayan arkadaşlarımın yanında farkettim...Annesine bağırmaştı. O kadar şaşırmaştım ki. Ben düşünemem bile anneme bağırma. O zaman demiştim biz biraz daha farklıyız. (Katılımcı 14, erkek, yaş 33).*

Katılımcılardan edinilen verilere göre, bireyler “öteki” ile karşılaştıklarında kıyaslama eylemine başlamaktadırlar. Davranış kalıpları, roller, uygulama ve pratikler karşılaştırılır ve bu kıyaslama neticesinde farklıların farkına varılmaktadır.

*Yaz tatillerinde köye giderdik mutlaka. Yazları da mutlaka düğün falan olurdu köyde. Çerkeslere özgü olan en çok şeyi böyle düğün dernek zamanlarında görürdük. Yemekler, oyunlar. (Katılımcı 3, kadın, yaş 37).*

*Bizim köy Çerkes köyüydü ama muhacir aileler de vardı. Bizim yaptığımız yemeklere bayılırlardı... ..Bizim her şeyimiz daha bir güzel diye düşünürdüm (Katılımcı 10, erkek, yaş 57).*

Verili şekilde edinilen kimlikler her birey tarafından en başından itibaren olumlu şekilde karşılanmamaktadır. Özellikle de söz konusu diasporada var olmaya çalışan bir etnik kimlik olunca bu durum birey üzerinde bir baskı unsuruna dönüşebilmekte ve sosyal kimlik kabul edilene kadar çeşitli sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Katılımcı 7 ve katılımcı 15, bu konuya ilişkin yaşadıkları sorunları şu şekilde ifade etmiştir:

*Çocukken, ilkokuldayken aşırı bir Türk milliyetçiliği vardı ben de... Sanki Çerkes'im dersem kötü olacak gibi düşünüyordum...(Katılımcı 7, kadın, yaş 33).*  
*Çerkes kimliğine sahip olduğumuzu çocukluğumdan itibaren biliyordum elbette. Ama Çerkes olmayan arkadaşlarım olunca daha bir anladım kimliğimi... (Katılımcı 12, erkek, yaş 44).*

Türkiye’de onlarca etnik kimlik ve topluluk bulunmaktadır. Tüm bu topluluklardan, merkezi iktidarlar ve hâkim çoğunluk nüfus, uyum beklemektedir. Günümüzde daha iyi bir noktaya gelmiş olsa dahi, önceki yıllarda ülkedeki mevcut siyasal politikalar sebebiyle bu çeşitlilik dile getirilmekte, hatta bireylerin kendi kendilerine bile kimliklerini kabul etmelerinde çeşitli zorluklar yaşanmıştır. Katılımcılarımızdan edinilen veriler de birçoğunun zamanında bu süreçten geçtiğini ve bu ikilemi yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu sonuç aslında diaspora da varlığını sürdürmeye çalışan bir çok etnik grubun yaşadığı bir süreçtir. Hâkim devlet ideolojisinin sağladığı imkân ve serbestlikler çerçevesinde topluluklar varlıklarını devam ettirebilmek için dil, örf ve adetler gibi uygulama ve pratiklerini sürekli kılmaya çalışmışlardır. Çerkeslerin bu noktada ana dillerini konuşabilme kabiliyetlerini yavaş yavaş kaybetseler bile, kültürel diğer aktarımlarını sağlayabildikleri gözlemlenmiştir.

Bireyin içerisine doğduğu sosyal ilişki ağları ve maruz kaldığı kültür öğeleri, kimliğinin gelişmesindeki en önemli unsurlardandır. Birey edindiği bu materyalleri kimlik inşasının yapı taşları olarak kullanacaktır. Bu materyalleri seçme şansı olmadan, bir ön kabul ile edinmektedir.

### **Sosyal Kimlik Yoluyla İç Grup Kayırmacılığı**

Bireyler sosyal kimliklerini aktarma ve devam ettirme sürecinde diğer kimlikler ile kıyaslama sürecine gitmektedir. Bu süreç ise bir takım motivasyonlar yoluyla güçlenmektedir. Sosyal Kimlik Kuramı’na göre bireylerin sosyal kimliklerine yönelik bu motivasyonları kendilerini ait hissettikleri grupları, diğer gruplar ile kıyaslama neticesinde sosyal kimliklerine yükledikleri olumlu anlamlar yoluyla



sağlanmaktadır. Bu kıyaslama, bireylerde kendi sosyal kimliklerine ve bu kimliğe sahip diğer bireylere yönelik bir kayırmacılık ile neticelenmektedir. Görüşmelerde, katılımcılara Çerkes olmanın diğer etnik kimliklere sahip olmakla arasındaki farkların ne olduğunun sorulması neticesinde gelen yanıtların % 95’inde, bu kayırma eğilimi açıkça görülmüştür. Katılımcılar, Çerkes kimliklerinin diğer tüm kimliklere oranla çok daha “seçilmiş”, elit, özellikli ve ayrıcalıklı olduğuna yönelik yanıtlar vermişlerdir.

*Deprem oldu Adana’da, Annemlerin köyüne yardım gönderilmiş. Kimse almamış. İhtiyacımız yok demişler. Yardımı dağıtan jandarma şaşırmış. “Nasıl olur millet kamyonun üstüne çıkıyor, siz nasıl almazsınız” demişler. “Bizim ihtiyacımız yok”, demişler. Çerkes olmak böyle bir şey (Katılımcı 26, erkek, yaş:53).*

Katılımcı 26’nin verdiği yanıtı baktığımızda, aslında bizzat kendisinin tanık olmadığı bir diyalogu ne kadar inanarak anlattığını görebiliriz. Bu örnek ona göre, kendisini ait hissettiği sosyal kimliği hayli yükseltmekte ve onure etmektedir. Anekdotta “millet” olarak geçen öteki kimlikler ile bir kıyaslama gerçekleştirilerek, kendi sosyal kimliğini kayırıp, daha yüksek bir mertebeye yerleştirdiği görülmektedir.

*Bizdeki saygı gibi saygı, ben başka hiçbir millette görmedim... Birbirine karşı hassastır Çerkesler (Katılımcı 11, kadın, yaş 52).  
Çerkeslerde yobazlık yoktur... (Katılımcı 20, kadın, yaş 48).*

Katılımcıların diğer kimlikler hakkında konuşurken çoğunlukla onlardan “Türk” olarak bahsettikleri gözlemlenmiştir. Algılarında, kendi sosyal kimlikleri dışında kalan grupları, ülkedeki baskın kimlik olan Türk kimliği altında birleştirdikleri görülmektedir.

*Çerkesler asil bir millet...Modern fikirlidir... Başka milletlerde bunu görmek güç (Katılımcı 9, erkek, 48 yaş).*

Katılımcı 9’un ifadesinde sosyal kimlik kuramının kavramlarından olan abartma etkisi ve kayırmacılık okunabilmektedir. Katılımcı 9, aynı gruba mensup olduğu tüm Çerkesleri “asil” olarak niteleyip diğerlerinden ayırırken; Çerkeslerin gittikleri her yere ve koşula uyum sağlayabilecek nitelikte bireyler olduğunu abartarak ifade ettiği görülmektedir.

*Bilmediğim, tanımadığım yeni bir yere gittiğimde hemen sağa sola sorarım acaba Çerkes biri var mı diye. Çünkü birbirimizi anlayacağımız, yardımcı olacağımız kişi o olacak... (Katılımcı 36, erkek, yaş 23).*

Görüşmecilerin verdiği yanıtlardan, birbirlerini henüz tanımıyor olsalar bile, ortak etnik kimliğe sahip oldukları bireyler ile birçok noktada anlaşacaklarını düşündükleri anlaşılmaktadır.

### ***Sosyal Çevrenin Belirlenmesinde Sosyal Kimliğin ve Derneklerin Rolü***

Sosyal kimlik, grup bilinci ve grup aidiyeti neticesinde bireylerde gerçekleşen bir inşa süreciyle ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte bireyler ne kadar fazla aynı kimliğe sahip insanlarla bir arada olursa, motivasyonu ve kimliğe dair tatmini o kadar artacaktır. Bu doğrultuda görüşmelerde katılımcıların sosyal çevrelerini inşa ederken söz konusu olan Çerkes kimliklerinin ne kadar etkili olduğu incelenmiştir.

Çalışmanın örneklem alanının Kocaeli ili içerisinde seçilmiş olmasının başlıca konu olan mesele üzerinde önemli anlamı vardır. Katılımcıların büyük bir kısmı Kocaeli’ye, ya gelişmiş sanayi şehri olması dolayısıyla geleneksel bağlarından -mekânsal anlamda- kurtularak çalışmak, düzenini burada kurmak ve hayatını burada idame ettirmek için gelmiş olan bireylerdir ya da eğitim amacıyla Kocaeli’de bulunan öğrencilerdir. Dolayısıyla katılımcıların Kocaeli Kafkas Kültür Derneği çatısı altında oluşturdukları sosyal çevreleri, hazır olarak kendilerine sunulan bir çevre değil, kendi tercihleriyle dâhil oldukları ve kurdukları bir sosyal ağı işaret etmektedir. Bu anlamda araştırmamız açısından büyük anlam taşımaktadır.

*Kocaeli'ye geldikten sonra bir boşluğa düştüm. Çünkü ben hep Çerkes ortamındaydım ailemle birlikteyken. Sonra buraya gelince bir kopukluk oldu... Dedim en temizi derneğe gitmek, orada arkadaş edinmek (Katılımcı 15, erkek, yaş 38).*

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirdiğimiz katılımcılara sosyal çevrelerini oluştururken özellikle etnik benzerliği ön plana alıp almadıklarını ve yoğunluk olarak çevrelerinde benzer etnik kimliğe sahip bireylerin bulunup bulunmadığı sorgulanmıştır. Önceki paragrafta değinilen, Kocaeli'nin sanayi şehri olması faktörü burada da farklı bir biçimde karşımıza çıkmıştır. Katılımcıların birçoğu (% 70'i) zaruri tercihler sebebiyle yerleştikleri bu ilde sosyal çevreye dair etnik benzerliği tek tercih olarak gözetmediklerini, ama dernek üyelikleri sayesinde bu kimliklerini yaşamaya ve hissetmeye devam ettiklerini ifade etmiştir.

*Sosyal çevremi sadece burada oluşturuyorum diyemem elbette. Ama bunların arasından illaki Çerkes arkadaşlarım ile de olan bağımlı devam ettirebilmek için geliyorum derneğe. (Katılımcı 7, kadın, yaş 33).*

*Sosyal çevremde bu gruba (Dernek arkadaşları) yer vermek için özellikle çaba sarf ediyorum...(Katılımcı 10, erkek, yaş 57).*

Bireyler ailelerinin kendilerine doğumlarından itibaren sundukları geleneksel ortamdan ayrılmaları sonrasında, sosyal kimlikleri temelinde benzerlik kuracak üyelere dair arayış içerisine girerler. Katılımcılarımız arasında aile ve akrabaları ile bir aradayken dernek faaliyetlerine katılma ve bu yolla bir gruba ait olma ihtiyacı hissetmez iken, bu bağlara uzak düştükten sonra o boşluğu kapatabilmek adına derneğe üye olduğunu ifade edenler olmuştur.

*Kayseri de de Çerkes arkadaşlarım vardı ama dernek konusunda bu kadar etkin değildim. Buraya geldikten sonra katıldım. Burada daha çok çevrem oldu...(Katılımcı 28, erkek, yaş 21).*

*Daha önce hep Çerkes ortamında olduğum için ilk üniversite sınavını kazandığımda da özellikle Çerkeslerin çok olduğu illeri tercih yapmıştım. Aklımda hep gelip derneğe üye olmak vardı (Katılımcı 4, erkek, yaş 40).*

*Dernekler bir yerde bizi özümüze yaklaştırıyor. Çok büyük etkinlikler yapıyor derneklerde... ...Derneklerimiz bütünlüğümüz için çok önemli (Katılımcı 34, kadın, yaş 64).*

Çerkesler, artık modernleşen Türkiye'de göç ettikleri dönemlerde yerleştikleri küçük ve geleneksel birimlerden çözülerek, büyük illere doğru yerleşmeye başlamışlardır. Geleneksel birimlerdeyken koruması kolay olan etnik kimlik özelliklerini korumak ve devam edebilmek için yeni geldikleri büyük birimlerde dernekleri bir çözüm yolu olarak oluşturmuş ve birlikteliklerini bu dernekler üzerinden sürdürmeye başlamışlardır. Bu bakımdan yeni yerleşim birimlerinde yeni çevreler oluşturmaya çalışan bireylerin edindikleri sosyal kimlikler bu inşa sürecine etkin olurken, bu noktada aracı rolünü de dernekler üstlenmiştir.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların hepsi, derneğe aktif şekilde katılım sağlayan, derneğin etkinlik ve kurslarında hem katılımcı hem de uygulayıcı olarak görev alıp, derneğe maddi-manevi çeşitli katkılarda bulunan bireylerden seçilmiştir. Burada amaç özellikle gönüllü ve bilinçli bir şekilde dernek faaliyetlerinde bulunan bu bireylerin, söz konusu gönüllü destekçiliklerinin altında yatan sebepler içerisinde sosyal kimliğin etkisinin ölçülmesidir. Konuya ilişkin görüşülen dernek yetkililerinden Katılımcı 17 konuya ilişkin şunları belirtmiştir:

*Üyelerimizin büyük çoğunluğu genellikle şehir dışından Kocaeli'ye gelmiş Çerkes arkadaşlardan oluşuyor. Çünkü insan yabancı olduğu yerde kendisine bir destek arıyor. O destek ortamını sağlamak isteyen arkadaşlar derneğe geliyorlar genellikle (Katılımcı 17, erkek, yaş 59).*

Derneğe nasıl üye olduğunu ve üye olma sebebini sorduğumuz katılımcıların birinin yanıtı şu şekildedir:

*Derneğe üye bir arkadaşım vardı. Özendim, ben de dâhil olmak istedim bu ekibe. (Katılımcı 20, kadın, yaş 48).*

Katılımcıların verdiği yanıtlara baktığımızda, derneğin birleştirici bir güce sahip olduğu, ortak bir amaç ve kültür etrafında birleşen üyelerinin aidiyet ve sosyal grup bilincini perçinlediği ve sosyal kimliklerini daha yoğun hissetmelerine sebep olduğu sonuçlarına varıyoruz. Katılımcıların ifadelerinden, hemen hepsinin sosyal hayatlarında eksik olan “dâhil olma, bir bütünün parçası olma” ihtiyaçlarından dolayı derneğe gelmeye başladıkları anlaşılmaktadır.

## **Yorum/Tartışma**

İlk olarak sosyal kimliğin ve aidiyetin kimlik tanımındaki etkisine değinilecek olursa; görüşmelerde kendilerini tanımlamaları talep edilen katılımcılar, yaptıkları tanımların en başında Çerkes kimliklerini ifade etmişlerdir. Sosyal bir gruba ait olarak geldikleri bu dünyada edindikleri bu sosyal kimlik, aktif katılım sağladıkları dernek faaliyetleri ve aynı gruptan tanıdıklarıyla geçirdikleri vakit sayesinde benlik kavramlarında ön sırada yer almıştır. Tüm görüşmeler Kafkas Derneği binası, dernek üyelerinin sıkça uğradığı ve işlettiği Kitap Pastası isimli kafe, dernek etkinliklerinin yapıldığı spor salonu gibi Çerkes kimliklerini yoğun olarak hissettikleri mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla teorinin iddia ettiği gibi katılımcılar kendilerini tanımlarken, üyesi oldukları sosyal grubu dikkate alarak tanımlamış ve değerlendirmişlerdir. Sosyal kimlik için Hogg, “benlik kavramının grup üyeliğinden doğan parçasıdır” diye bahsetmektedir (Hogg, 1990, s. 26). Görüşmecilerden elde edilen veriler de bu doğrultudadır.

Sosyal kimlik yoluyla iç grup kayırmacılığının mümkün olup olmadığına bakıldığında ise görüşmelerden elde edilen veriler, sosyal kimliğin grup aidiyetini güçlendirerek, iç ve dış grup arasındaki mesafeyi artırmaya yönelik davranışlara sebebiyet verdiğini ortaya koymuştur. Katılımcıların verdiği yanıtlarda, bireylerin kendi kimliklerini tanımlama ve konumlandırma noktasında kendilerini, diğeri ile kıyaslama yapmaya ve kendilerini ait hissettikleri sosyal kimliği ve grubu, diğelerine nazaran her zaman daha iyi bir noktaya yerleştirdikleri gözlemlenmiştir. Teorinin varsayımlarından olan iç grup kayırmacılığı açık bir biçimde ifade edilmiş, ait hissedilen grup ve sosyal kimlik, “en iyiler” sınıfında kategorize edilmiştir.

Yapılan araştırmada görüşme yapılan tüm katılımcıların edindikleri Çerkes kimliğinin olumlu olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılara göre Çerkes kimliği hemen hemen tüm yönleriyle faydalı ve olumlu pratikleri içerisinde barındıran bir kültürün ürünüdür. Türkiye’de Çerkes olmak, toplumsal konumu iyi olan bir gruba dâhil olmak anlamına gelmektedir. Bu sosyal kimlik, diasporada yaşıyor ve göçmen bir etnik kimlik özelliği taşıyor olmasına rağmen ülkeye uyum sağlamış, sevilmiş ve kabul görmüş bir noktadadır.

Sosyal çevrenin belirlenmesinde sosyal kimliğin ve derneklerin etkisine değinildiğinde ise katılımcıların büyük bir kısmı Kocaeli’ye ya çalışmak ve hayatını burada idame ettirmek için gelmiş olan bireylerdir ya da eğitim amacıyla Kocaeli’de bulunan öğrencilerdir. Dolayısıyla katılımcıların Kocaeli Kafkas Kültür Derneği çatısı altında oluşturdukları sosyal çevreleri, hazır olarak kendilerine sunulan bir çevre değil, kendi tercihleriyle dâhil oldukları ve kurdukları bir sosyal ağı işaret etmektedir. Bu anlamda araştırmamız açısından büyük anlam taşımaktadır. Katılımcıların birçoğu memleketlerinden uzaklaşmış ve doğuştan kendilerine sunulmuş olan aile, akraba gibi etkin sosyal çevrelerinden uzak kalmış bireylerdir. Dolayısıyla sosyal çevrelerini yeniden oluşturmak istediklerinde, tercihleri bir etnik benzerlik temelinde hareket etmek olduğu taktirde, bu çevreyi dernek vasıtasıyla oluşturmaya çalışacaklardır. Elde edilen veriler gösteriyor ki, dernekte sosyal kimlikleri etrafında kurulan arkadaşlar, dernek ile sınırlı kalmamakta, dışarı da devam etmektedir. Bu anlamda sosyal kimlik ve dernekler bireylerin bir sosyal çevre oluşturmasında etkin faktörler olarak değerlendirilebilmektedir.

Dernek üyeliğinin sosyal kimlik üzerinde yadsınamayacak etkilerinin olduğu sonucuna araştırmamız neticesinde rahatlıkla erişilebilmiştir. Görüşmecilerden elde edilen veriler, derneğin, bireylerin sosyal kimliklerine dair farkındalıklarının artması, aidiyet ve grup bilincinin çoğalması ve kendilerini önemli bir

bütünün parçası hissetmeleri yönünden sınırsız imkân sunduğunu göstermektedir. Diasporada yaşayan bir millet olarak, anavatanları ile tek bağları dernek üyeliği sayesinde sağlanan bu bireyler, dernek sayesinde edindikleri bu kazanımlara büyük önem vermektedirler. Derneğe devamlılıkları sayesinde anavatanlarının güncel durumları hakkında bilgi sahibi olabildiklerini ve kültürel bağlarının sağlıklı şekilde ilerleyebildiğini belirtmişlerdir. Bu kazanımları sadece kendileri için değil, tüm aile bireyleri için de sağlamaya çalıştıkları, derneğin sunduğu kurs, aktivite, toplantı gibi etkinliklerden tüm aile bireyleriyle birlikte faydalanmak için çaba sarf ettikleri tespit edilmiştir.

## Sonuç

İncelenen kaynaklar gösteriyor ki kimlik, özellikle de etnik kimlik ve sosyal kimlik kavramları, 20. Yüzyılın ortalarından bu yana, inceleme ve çalışma konusu olarak literatürde kendisine hayli yer bulmuştur. Türkiye’de de mevcut siyasi ve politik tartışmaların odağına alınmasıyla birlikte ivme kazanan bir araştırma konusu olma özelliğine bürünmüştür.

Kültürün devamında, kültüre has her türlü değerın aktarımı büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de yaşayan Çerkesler, değerlerin aktarımını, birliktelik ve bağlılıklarını Kafkas Kültür Dernekleri aracılığıyla sağlayabilmektedirler. Dolayısıyla bu şekilde baskın nüfus içerisinde var olmaya, kültürel değerlerini yaşamaya ve yaşatmaya devam etme şansına erişmektedirler.

Sosyal Kimlik Kuramı’nda birliktelik, grup bilincini ve aidiyeti barındıran bir kavram olarak ele alınmakta, algının örgütlenmesinde, aidiyetin, değerlerin ve bireysel gereksinimlerin önemine vurgu yapmaktadırlar. Sosyal kimliğin inşasında “öteki”nin yeri çok büyüktür. Çalışma kapsamında görüşme yaptığımız katılımcıların hepsinde kimlik tanımlarını yaparken, ya da baskın nüfustan farklı bir etnik kimliğe sahip olduklarını ilk hissettikleri zamanı anlatırken, ifadelerinde her zaman farklı kimlikteki bireylerin varlığına referans etmişlerdir. Kendi kimliklerini ve varlıklarını, diğerinin bulunduğu konuma göre konumlandıkları görülmüştür.

Etnik kimlikler, modern zamanların ve sanayi toplumunun gerektirdiği yaşam şekilleri sebebiyle, bireylerin kimlik inşa sürecindeki işlevselliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu noktada bir gruba ait olma ve bütünün parçası olma isteğiyle bu açığı kapatmaya çalışan bireyler, ortak kültür ve büyük bir etnik benzerlik ile aynı platformda buluşabilmenin arzusuyla, derneklere ya da çeşitli topluluklara dâhil olmaktadır. Bu noktada artık bireyde doğuştan verili olarak bulunan etnik kimlik, bireylerin gönüllü şekilde, çeşitli çabalar sarf ederek içinde bulunmayı tercih ettiği sosyal gruplar aracılığıyla varlığını sürdüren sosyal kimlikler haline dönüşmektedir. Bu sosyal gruplara dâhil olduktan sonra bireylerin aidiyet ve kimlik tanımlamalarında değişimler meydana gelmekte, kendilerini tanımlarken artık grubun bir parçası olarak ifade etmeye başlamaktadırlar.

## Kaynakça

- Assmann, J. (2001). *Kültürel bellek: eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik* (Çev. A.Tekin). İstanbul: AyrıntıYayınları.
- Barth, F.(2001). *Etnik gruplar ve sınırları: Kültürel farklılığın toplumsal organizasyonu* (Çev: A. Kaya ve S.Gürkan) *Pathan Kimliği, İstanbul Bağlam Yayınları*.
- Balcı, (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma: yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: PegemYayıncılık.
- Bilgin, N. (1995). *Kolektif kimlik*. İstanbul: Sistem Yayınları.
- Dadak, E.A. (2018). *Sosyal kimlik kuramı bağlamında bireylerin kimlik ve aidiyet tanımlamaları: kocaeli kafkas kültür derneği örnekleme*. (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Demirtaş, H.A.(2003). Sosyal kimlik kuramı, temel kavramlar ve varsayımlar, *İletişim Araştırmaları*, 1(1), 123-144.
- Doosje, B. And Ellemers, N. (1997). Stereo typing under threat: the role of group identification, *The Social Psychology of Stereo typing and Group Life*.(der.) R.Spears, Oxford: Blackwell.
- Göka, E. (2006). *İnsan kısım kısım: toplumlar, zihniyetler, kimlikler*. Ankara: Aşına Kitapları
- Hogg, M. A. ve Abrams, D. (1990). *Social motivation, self-esteemand social identity, social identity theory: constructive and critical advances*. London: HarvesterWheatSheaf.
- Jary, D. ve Jary, J. (2005). *Dictionary of sociology*. Glasgow: Collins Dictionary.

- Lewellen, T. C.(2002). *The anthropology of globalization: cultural anthropology entersthe 21st century*, Westport: Bergin&Garvey.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Phinney, J. S. ve Rotheram, M. J. (1987). Introduction: Definitions and perspectives in the study of children's ethnic socialization. S.J.Phinney ve M.J.Rothrem (der.) *Children's Ethnic Socialization* içinde (s.10-28). California: Sage Publications.
- Renan, Ernest (2016). *Ulus nedir.*(Çev. Gökçe Yavaş). İstanbul: Pinhan Yayınları
- Süner, S. (2006). *Kimlik kavramı, etnik kimlik ve ulus-devletleşme sürecinde meydana gelen sorunlar*, *Halkbilimi Dergisi*, 20, 12-18.
- Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories: studies in social psychology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H. (1982). *Social identity and intergroup relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Turner, J. ve Giles, H. (1984). *Intergroup behaviour*, Oxford: Basil Black Well
- Turner, J. (1987). *Rediscovering the social group: a self categorization theory*. Oxford: Bassıl Black Well
- Yanmış, M. ve Kahraman B. (2013). Gençlerin dini ve etnik kimlik algısı: Diyarbakır örneği, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 117-153.
- Yıldız, E. ve Ak M. (2002). *Doğu Karadeniz'de kültürel kimlik*. İstanbul: Çatı Kitapları.
- Yurdusev, A. N.(1997). Avrupa kimliğinin oluşumu ve Türk kimliği, *Türkiye ve Avrupa: batılılaşma, kalkınma, demokrasi*. (ed. A. Eralp). Ankara: İmge Yayınevi.
- Wallerstein, I. ve Balibar, E. (1995). *İrk, ulus, sınıf: belirsiz kimlikler*. (Çev. Nazlı Ökten), İstanbul: Metis Yayınları.